

De Atjeh-generaal

Het militaire leven van Frits van Daalen
 Vilan van de Loo
 Amsterdam (Prometheus) 2024
 384 blz.
 ISBN 9789044654554
 € 32,50

Schrijver Vilan van de Loo lijkt een voorliefde te koesteren voor de verschoppelingen van de vaderlandse geschiedenis. Eerder schreef zij boeken over generaal Van Heutsz en het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL), beide vroeger een bron van nationale trots, maar inmiddels van hun voetstuk gevallen. Het lijkt de weerstand tegen de huidige tijdgeest – die veel gebeurtenissen uit koloniale tijden in het verdomhoekje plaatst – te zijn geweest die Van de Loo ertoe zette een biografie te schrijven over een van de meest controversiële figuren uit de Nederlandse koloniale geschiedenis: Godfried Coenraad Ernst van Daalen (1863-1930), voor vrienden Frits.

Van Daalen, voor wie hem niet kent of even een oprisser nodig heeft, was een hoge officier in het Oost-Indische Leger. Hij was een telg uit een toentertijd (niet alleen in positieve zin) bekend militair geslacht en was van gemengde afkomst. Dat laatste was niet alledaags in de hogere rangen van het KNIL. Als vertrouweling van Van Heutsz maakte hij naam als officier

in de Atjeh-oorlog, werd vervolgens gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden en schapte het later nog tot legercommandant van het KNIL. In al deze hoedanigheden zorgde hij voor de nodige ophef, maar het meest berucht werd hij door zijn tocht door de Gayo- en Alaslanden in 1904, waarbij zijn troepen de bevolking van volledige kampongs doodden, haast zonder aanzien des persoons.

Al in de tweede zin van de biografie (op de achterflap staat het ook) verklaart Van de Loo dat ze Van Daalen vooral wil zien ‘in zijn tijd’, waarin mensen een ander moreel kompas hadden dan heden ten dage. Dat laatste is echter maar deels het geval, want Van Daalen was nu juist in zijn eigen tijd een zeer omstreden figuur, zoals overigens duidelijk naar voren komt in de biografie en ook bekend is uit andere literatuur over het KNIL en de Atjeh-oorlog. Terecht merkt Van de Loo op dat racisme en koloniale vooroordelen een rol speelden bij de harde kritiek op Van Daalens optreden. Dat hij ‘koppig, stug, overgevoelig’ (blz. 264) zou zijn, waren vaste stereotypen

over Indo's. Maar wellicht bedoelden de toenmalige critici daarmee ook de hardnekkige weigering van de Indo-generaal om zich te conformeren aan het gekonkel en de goedpraterij die zo gebruikelijk waren in het KNIL: de gewoonte om massamoorden te verdoezelen, misstanden in de doofpot te stoppen, recht te praten wat krom was. Van Daalen was een man die er geen doekjes om wond. Hij vermeldde openlijk in zijn rapporten dat hij tientallen vrouwen en kinderen had laten doodschieten in de Gayo- en Alaslanden. Graag deed hij dat niet, maar de fanatieke Atjeeërs gaven hem geen keus, zo stelde hij. De redenering doet denken aan een veel geciteerde passage uit een brief van een andere bekende Atjeh-officier, de latere premier Hendrik Colijn, over het doden van vrouwen die om genade smeekten: ‘het was onaangenaam werk, maar ’t kon niet anders.’¹

Door de nadruk die tijdgenoten inderdaad nu en dan op de afkomst van Van Daalen legden, is Van de Loo geneigd de beschuldigingen aan zijn adres van tafel te vegen. Terwijl het een niet los gezien kan worden van het ander. Juist iemand die zich wilde ontworstelen aan zijn ondergeschikt gemaakte afkomst, iemand die bij de ‘roomblanke’ (zoals Van de Loo het steevast aanduidt) topklaag van de koloniale samenleving wilde horen, kon zich geen mededogen permitteren, voelde zich misschien wel gedwongen juist tegen Indonesiërs keihard te zijn, om te bewijzen niet een van hen te zijn. Hetzelfde zien we bij Karel van der Heijden, een andere ijzervreter van gemengde afkomst uit de Atjeh-oorlog, en al even nietsontziend. Daarin is Van Daalen dan ook inderdaad slachtoffer van zijn tijd,

1 Zie de biografie over Colijn van Herman Langeveld, *Hendrikus Colijn, 1869-1944 / Df. 1, 1869-1933: Dit leven van krachtig handelen* (Amsterdam, Balans, 1998).

waarin racisme en discriminatie geïnstitutionaliseerd en wettelijk vastgelegd waren en waarin mensen van dubbele afkomst aantoonbaar minder kansen kregen dan witte Europeanen. Maar het doet niets af aan de gepleegde feiten, die Van Daalen immers zelf klip en klaar erkende.

De stijl van Van de Loo kenmerkt zich door een overvloedig gebruik van vaak lange bronteksten. Ontegengesteld wekken die blokcitaten de toenmalige tijdgeest tot leven, een belangrijk pluspunt van deze manier van schrijven. De eloquentie die honderd jaar geleden een ieder van officier tot journalist aan de dag legde is een aangename les in welsprekendheid voor de hedendaagse lezer. Van de Loo zelf formuleert toegankelijk en helder, wat op prettige wijze contrasteert met het archaisch taalgebruik in de soms paginalange citaten. Niettemin komen al die ingekopieerde passages soms gemakzuchtig over, temeer daar de auteur vooral uit kranten citeert, die eenvoudig via de online 'goudmijn' Delpher te raadplegen zijn. Soms krijgt het boek daardoor welhaast het karakter van een knipselmap. Wellicht kan de achtergrond van Van de Loo als letterkundige haar voorliefde voor het oorspronkelijk geschreven woord mede verklaren.

Dat gegeven mag natuurlijk geen grond zijn om haar historische werk te desavoueren – om een negentiende-eeuwse term te gebruiken. Wel valt op dat een belangrijke vaardigheid van de historicus – het selecteren en bekritisieren van bronnen – op problematische wijze is toegepast door de auteur. Opiniërende stukken van journalisten in de toenmalige kranten, die

vaak fel van leer trokken tegen Van Daalen, onderwerpt zij regelmatig aan een kritische analyse. Voor de bestudering van militair optreden hebben die vluchtige meningen in de pers echter doorgaans minder gewicht dan de gevechtsverslagen, dagboeken en brieven van de militairen die bij de veldtochten en campagnes aanwezig waren, niet zelden heet van de naald opgetekend. Uit die bronnen citeert de auteur evenwel spaarzaam, terwijl juist die de genadeloosheid van de koloniale oorlogvoering laten zien. Zoals de memoires van een van de colonnecommandanten tijdens de tocht van 1904 door de Gayo- en Alaslanden, luitenant M.T. Velsing. Om dat te illustreren volgt een citaat uit die memoires, dat betrekking heeft op de verovering van een van de kampongs tijdens die veldtocht – vergezeld van een leeswaarschuwing: de moordpartij wordt zeer grafisch beschreven. 'Vrouwen en kinderen, mannen en knapen die naar de nauwe uitgang drongen om te ontkomen aan de slachting werden door snelvuur neergelegd; zij vielen [als] gras-halmen onder een zeis. In hun angst drongen de mannen de vrouwen in de walgang, zij vielen daar neer, getroffen, het hoofd omlaag, de beenen en geslachtsdeelen bloot, velen kregen nog nahouwen over de buik; zwangere vrouwen werd de buik opengeslagen, de klewang ging tewerk zonder genade. Lichaamsdelen werden met een klap afgeslagen. Borstkassen werden geopend, men zag de longen in den doodstrijd nog functioneren! Het was een afschuwwekkend afgrijselijk gezicht!

Eindelijk was de moordlust der marechaussee's, opgewekt door de opwinding van het gevecht gestild: om ruim twee uur was alles afgelopen!'²

In *De Atjeh-generaal*, dat zoals gezegd ruimschoots van citaten is voorzien, vinden we geen enkele verwijzing naar de memoires van Velsing. Evenmin citeert de auteur uit het werk van een van de belangrijkste criticasters van Van Daalen, een anonieme oud-officier die onder het pseudoniem 'Wekker' een reeks vernietigende artikelen schreef gericht tegen het beleid van Van Daalen, getiteld: *Hoe beschaafd Nederland in de twintigste eeuw vrede en orde schept op Atjeh*. De toestand in Atjeh, aldus Wekker, was de laatste jaren onder Van Daalen 'van kwaad tot erger geworden, waardoor wreedheid en ruwheid ten slotte zijn ontaard in *vandalisme en bestialiteit*. Het gehele stelsel draagt het kenmerk dier barbaarsheid. Men moet zelf jarenlang tot de pacificatie meegewerkt hebben om dit te weten, te voelen en er van te rillen.'

Wekker beschreef niet alleen vergelijkbare slachtpartijen als Velsing, maar gaf daar ook een andere verklaring voor dan de militaire noodzaak door Van Daalen aangedragen. Door het kleine aantal koloniale troepen en de afstand tot de legerkampen was het namelijk onmogelijk om tijdens een veldtocht grote aantallen gevangenen te nemen. Wekker: 'Ergo.... doodt de gevangenen óf maakt allen af gedurende den overval en ... opgelost is de moeilijkheid.'³ De aanklacht

2 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, toegang 543, 'De Koloniale eeuw' Nederlands-Indië, inventarisnummer 35, Memoires van M.T. Velsing, beroepsmilitair en later als burger assistent-resident te Atjeh, deel VII, 99-100.

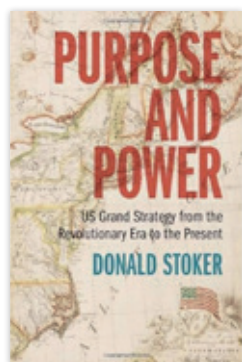
3 Wekker, *Hoe beschaafd Nederland in de twintigste eeuw vrede en orde schept op Atjeh* ('s-Gravenhage, Avondpostdrukkerij, 1907) 16, 24.

van Wekker wordt in *De Atjeh-generaal* relatief summier behandeld en afgedaan als vaag, terwijl die toch het begin van het einde markeerde voor Van Daalen (die niet lang daarna ontslagen werd als gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, maar wegens de wetten der anciënniteit en senioriteit daarna nog wel legercommandant werd) en te boek staat als een van de meest invloedrijke aantijgingen tegen het optreden van het Nederlandse koloniale leger in de Oost.

Dergelijke keuzes leiden ertoe dat een op zichzelf helder geschreven en goed leesbare biografie over een fascinerend personage uit de koloniale geschiedenis trekken vertoont van een politiek statement gebaseerd op een historische casus. Van Daalen heet daarin geen massamoordenaar, maar slachtoffer van een 'vroege cancelcultuur' (blz. 342). Waar Van de Loo zich wil afzetten tegen de huidige morele verontwaardiging over het koloniaal verleden – en wellicht slaat die pendule soms te

ver door – lijkt zij zelf in een andere hedendaagse val te lopen, van de beweging die het kritisch bestuderen van gebeurtenissen uit het verleden afdoet als moralisme en cancelcultuur. De pendule slaat dan door naar de andere kant, die van de vergoelijking. ■

Dr. Azarja Harmanny – NIMH

Purpose and Power

US Grand Strategy from the Revolutionary Era to the Present

Door Donald Stoker

Cambridge (Cambridge University Press) 2024

860 blz.

ISBN 9781009257275

€ 41,- Purpose and Power

Purpose and Power oogt en voelt (het weegt ruim 1,5 kilo) als een kloek boek. Donald Stoker, historicus en hoogleraar National Security en Resource Strategy aan de Amerikaanse National Defense University in Washington, D.C., schreef eerder studies over militair theoreticus Carl von Clausewitz en falend Amerikaans-beleid inzake *limited warfare: Why America Loses Wars*. Laatstgenoemde studie uit 2019 had als boodschap dat beleidsmakers in Washington sinds WOII uit het oog zijn verloren waaróm de VS oorlogen voert. Welnu, in *Purpose and Power* gaat Stoker binnen het kader van

grand strategy op zoek naar waar het bij voornoemd falend beleid om draait: power (macht). Power verbindt hij daarbij met duidelijke, samenhangende politieke doelen. Slechts hiermee is zijns inziens weloverwogen inzet van macht denkbaar alsook is hiermee succes in oorlogen mogelijk. De auteur uit daarnaast in zijn – relatief korte – inleiding kritiek op het feit dat in zijn ogen maar weinig studies over *grand strategy* voornoemd (lees: zijn) uitgangspunt hanteren. Geen toe-vallige stellingname in een tijdsbestek waarin geo-/machtspolitiek terug is van weggeweest en diverse

werken over (grand) strategy verschijnen, zoals *The New Makers of Modern Strategy* (Princeton University Press, 2023) onder redactie van Hal Brands of *On Grand Strategy* van John Lewis Gaddis (US Penguin Press, 2018). De facto kondigt Stoker zo aan dat zijn boek niet alleen het somtijds falende VS-beleid inzake grand strategy duidt, maar tevens een steen werpt in de vijver van lopende discussies over dit type strategie. Hiervoor behandelt hij in zijn studie maar liefst een tijdsbestek van tweeënhalve eeuw: de hele periode vanaf het uitroepen van de Amerikaanse onafhankelijkheid in 1776 passeert in *Purpose and Power* de revue.

Dreiging en oorlogvoering

Terug nu naar Stokers *cri de coeur* wat betreft de kennelijk minder doordachte doelen bij Amerikaanse grand strategy-besluitvorming om ten strijde te gaan. Opvallend genoeg neemt hij in de door hem behandelde casuïstiek zaken als publiek debat en media in eigen land alsook daarbuiten (denk aan het in het State Department invloedrijke Britse opinieblad *The Economist*) niet in aanmerking, factoren die in een

democratische samenleving toch enigszins meewegen in besluitvorming. Wat de auteur evenzeer minder beschouwt is het gegeven dat bij dreigingen die het bestaansrecht van de Amerikaanse staat (lijken te) raken, zoals de Burgeroorlog van 1861-1865, Pearl Harbor in 1941, of 9/11, er inzake grand strategy makkelijker politiek en maatschappij-breed consensus mogelijk was, alsook wél goed doordachte politiek-militaire doelstelling. Dit in tegenstelling tot de door Stoker uitgebreid geanalyseerde besluitvorming bij meer regionale, overzeese beperkte conflicten of bush wars. Los van het voorgaande gaat het gaandeweg het boek knellen, dat ondanks, of beter gezegd door de hausse aan gedetailleerde historische voorbeelden, de aangekondigde stellingname in het grand strategy-debat bij gebrek aan verdere definiëring hiervan uitblijft. Stoker beperkt zich namelijk in zijn 20 hoofdstukkende tellende betoog,

bij zijn duiding wat grand strategy inhoudt en waarom US *national power* al dan niet wordt gebruikt om eigen doelen te verwezenlijken, tot slechts eenvoudige vragen die in de besluitvorming zouden meewegen. Te weten: werden in de historische casussen politieke doelen gedefinieerd, overwoog Washington überhaupt waarom het iets besloot en wat het hiermee wilde bereiken en op welke wijze? Uit de diverse gevalstudies, van Korea, Vietnam en Golfoorlog tot de Obama Wars, blijkt dat – surprise! – dit meer dan eens niet gebeurde. Uit de behandelde casuïstiek blijkt ook dat de auteur met oorlogvoering louter strijd met militaire middelen, ofwel kinetisch geweld, tussen staten of volkeren bedoelt. Hybride oorlogvoering, economische oorlogvoering; Stoker lijkt deze met dedain te betrachten. Hierbij zij overigens opgemerkt dat hij, in tegenstelling tot menige academische analyse over hogere strategie, ruim aandacht besteedt

aan economie als machtsfactor. Zo toont de auteur klip en klaar hoe een (groeierende) economie uiteindelijk geopolitieke macht wordt en dominantie brengt.

Is *Purpose and Power* gelet op al het voorgaande dan geen goed boek? Nee en ja. Vanuit theorievorming en duiding valt er inderdaad het nodige op af te dingen en lijkt Stoker zich te vergalopperen aan zijn ambities. Maar de auteur verdient ook complimenten. Zijn uitgebreide beschrijvingen van besluitvorming door Amerikaanse politici, diplomaten en militairen brengt hij gedreven en welhaast meeslepend. Het lijvige boek leest daarom vlot weg en biedt bovendien meermalen goed inzicht in deze besluitvormingsprocessen. In die zin is de studie wel degelijk een aanrader, maar dan voor met name officieren, ambtenaren en historici. ■

Dr. Anselm van der Peet – NIMH

In memoriam

Alexander Alta – 23 oktober 1950-1 mei 2025

Op 1 mei overleed Alexander Alta, redactielid van de *Militaire Spectator*, op de leeftijd van 74 jaar. Alexander was *every inch a gentleman* en kwam de redactie in 2017 versterken om Engelstalige artikelen grammaticaal te verbeteren. Alexander werd alom gewaardeerd en geprezen voor zijn ondersteuning aan Nederlandse auteurs bij de

vervolmaking van hun Engelse manuscript. Voor Alexander was het een mooie manier om na zijn pensionering als docent Engels aan de KMA en de NLDA zijn kennis in te blijven zetten voor officieren en wetenschappers die in het Engels willen publiceren. Mede dankzij de betrokkenheid van Alexander heeft de *Militaire Spectator* haar grenzen

verder kunnen verruimen en hebben vele auteurs zich internationaal op de kaart kunnen zetten. Wij wensen zijn partner Marja en familie veel sterkte bij het verwerken van dit grote verlies. ■

Namens de redactie
Hoofdredacteur
Richard Tieskens